

Amnestie 1960

JAROSLAV ROKOSKÝ

Před padesáti lety byla v komunistickém Československu vyhlášena největší amnestie politických vězňů. Propuštění byli ve dnech 10. až 12. května 1960. Brány věznic opustilo 5601 politických vězňů, tedy 64 procent z celkového počtu 8708. Jak rozsáhlá amnestie probíhala? Na které mukly se vztahovala? Jak ji hodnotil totalitní režim? A jak ji prožívali političtí vězni, kteří se vraceli domů?

Prezidenti totalitního Československa neopomíjeli občas udělit amnestii vězňům, obvykle při inauguraci nebo kulatých výročních významných událostí.¹ Pro komunistický režim nebyla kupodivu amnestie buržoazním přežitkem, ale snad kvůli zdůraznění legitimity své vlády navazoval na tradici z dob první republiky a habsburské monarchie. Pověsti o blížící se amnestii nebyly v čs. vězeňských zařízeních ničím neobvyklým. V tvrdých vězeňských podmínkách dávaly vězňům naději. Většina politických vězňů ovšem pevně věřila, že přijde zvrát a komunistický režim se zhroutí.

SYMFONIETA

Nikdy nám nepouštěli hudbu, jen když byla vyhlášovaná amnestie, napsal ve svých vzpomínkách opat břevnovského klášteřa Anastáz Opasek. Díky amnestii jsem tedy prožil nebo zažil Janáčkovu Symfioniettu, kterou měli pro ten účel natočenu. Kdy jsem ji slyšel takto poprvé, již nevím, na tu z roku 1960 se pamatuji lépe. Snad to bylo k jubileu ukončení války. Tehdy cosi bylo ve vzduchu – mluvil jsem o tom, jak nás předvolávali k podivným pohovorům. Pracovali jsme tenkrát stále na

Obyvatelé Sezimova Ústí vítají prezidenta Klementa Gottwalda, který 16. června 1948 přijíždí navštívit svého předchůdce Edvarda Beneše
Foto: ČTK

opravách pytlů a při tom neděláním nás stále reprodukovali hudbu. Snad celé vězení přestalo pracovat. Byla to věc neslýchaná, s níž jsme si nevěděli rady.² Kdy v předchozích letech tedy zněla Symfionieta?

1 Když jsem na jaře 2010 zjišťoval, kdo, kdy a jak psal o největší jednorázové amnestii v dějinách komunistického Československa, dospěl jsem k nelichotivému závěru, že historiografie jí zatím nevěnovala pozornost. Překvapivé, ale ne neobvyklé zjištění. Seminář plánovaný na květen 2010 jsme museli přeložit kvůli jiným odborným konferencím a akcím. Mezitím publikoval historik Petr Zidek v *Lidových novinách* příspěvek Pustit můžou, zavřít musí (15. května 2010).

2 OPASEK, Anastáz: *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského klášteřa*. Torst, Praha 1997, s. 252.

Klement Gottwald během vojenské přehlídky následující po jeho zvolení prezidentem republiky, 14. června 1948

Foto: ČTK

AMNESTIE 1948

Pro české a slovenské vězně se stala jistou nadějí amnestie vyhlášená 19. června 1948 při příležitosti nástupu Klementa Gottwalda do prezidentské funkce. Promíjela celé tresty na svobodě v délce jednoho roku, resp. snižovala je maximálně na jeden rok. Zločiny podle zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. byly z hromadné amnestie vyloučeny. Odsouzení podle tohoto zákona však mohli podat žádost o prominutí nebo zmírnění trestu či o zastavení trestního stíhání, kterou soud nesměl zamítnout, nýbrž musel spisy předložit ministerstvu spravedlnosti. Shledal-li ministr spravedlnosti Alexej Čepička, že se jedna-

lo o čin spáchaný z *nerozvážnosti nebo z nezralosti* nebo že viník jednal *pod nátlakem nebo na ponuknutí jiných* anebo jevil-li se z jiných důvodů trest *neúměrný vině pachatelově*, předložil žádost prezidentovi. Trestné činy retribuční povahy byly z hromadné amnestie rovněž vyloučeny, ale údajně kvůli „nesrovnalostem“ bylo umožněno individuální prošetření. Z amnestie byly vyňaty i trestné činy podle zákona o *stíhání černého obchodu a podobných pletich* a vůbec se nevztahovala na Němce.³

AMNESTIE 1953

Po Gottwaldově smrti a nástupu Antonína Zápotockého do prezidentské-

ho úřadu 21. března 1953 se očekávala další amnestie. Nový prezident měl s vězeňským prostředím své zkušenosti, bylo by to velkorysé gesto.⁴ Naděje ještě posilovala nedávná Stalinova smrt (rozsáhlá amnestie byla vyhlášena v SSSR, týkala se však pouze nepolitických vězňů). Jenže zprvu se nic nedělo a mezi vězni vzrůstala nervozita. *Když minuly i Velikonoce, a v kriminálech ještě pořád ticho, nálada se zvrátila do stavu beznaděje a zlosti, napsal později Jiří Loewy, odsouzený už v listopadu 1948 k šestiletému žaláři. Muselo v té době Zápotockému ustavičně zvonit v těch velkých uších, neboť se na jeho hlavu snášela mnohá nespisovná adjektiva [...] Zklamání se rozhostilo nejen v lágrech a věznicích,*

3 Rozhodnutí č. 1178/1948 Ú. l. Rozhodnutí presidenta republiky o amnestii v oboru občanského trestního soudnictví ze dne 19. června 1948. Viz <http://portal.justice.cz> (citováno k 29. 10. 2010).

4 Antonín Zápotocký byl vězněn po kladenské rebelii v roce 1921 (devět měsíců), především ho však věznilo Gestapo v Praze na Pankráci po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Od roku 1940 až do konce války pobýval v koncentračních táborech Sachsenhausen a Oranienburg.

nýbrž především také venku – ve všech rodinách marně čekajících na tátu, mámu, dceru či syna nebo na jiné blízké a drahé, kteří se z toho či onoho důvodu dostali pod kola lidodemo justice. Těžko totiž rozhodnout, komu taková neudělená amnestie ubližuje více – jestli odsouzení samému, anebo jeho nejbližším v civilu.⁵ Prezident nakonec amnestii 4. května 1953 přece jen udělil. Na politické vězně odsouzené Státním soudem se vztahovala výjimečně – jen pokud byli „přestárlí“ nebo „nevyléčitelně nemocní“. Právě to byl případ Loewyho, jemuž bylo třiaadvacet let a domů se vracel s padesáti kilogramy živé váhy. Amnestie prezidenta Zápotockého se nevztahovala na velezradu

Prezident republiky Antonín Zápotocký zdraví občany z balkonu na III. nádvoří Pražského hradu, 21. března 1953. Tato fotografie byla později zfalšována. Retuši byly doplněny jášající davy.

Vlevo: Dne 19. listopadu 1957 byl prezidentem zvolen Antonín Novotný. Po skončení vojenské přehlídky odjel prezident v automobilu ze III. nádvoří Pražského hradu v doprovodu ministra národní obrany Bohumíra Lomského (vpředu). Foto: ČTK

(§ 78 tr. zák.), sabotáž (§§ 84 a 85 tr. zák.), vyzvědačství (§§ 86 a 87 tr. zák.) a obdobné trestné činy podle zákonů dříve platných a na trestný čin podle zákona na ochranu míru č. 165/1950 Sb., na rozkrádání a poškození národního majetku a majetku lidových družstev podle § 245 tr. zák., byl-li za ně uložen trest odnětí svobody delší než pět let.⁶ Početní stav vězňů v ČSR činil celkem 46 021 osob a především

v důsledku amnestie se snížil přibližně na 32 000 k 1. červenci 1953.⁷

AMNESTIE 1955

Amnestie byla vyhlášena rovněž na 9. května 1955 při příležitosti desátého výročí osvobození Československa. V konečném znění promíjela celé tresty dočasně odnětí svobody nepřevyšující dva a u mladistvých tři

roky, u ostatních trestů pak jejich jednu třetinu (nejméně však dva roky a v případě mladistvých tři roky). Doživotní tresty se měly zmírnit na tresty dočasně odnětí svobody v trvání 20 let, ve výjimečných případech včetně retribučních 25 let. Pro politické vězně byla amnestie zklamáním, protože očekávali větší rozsah, ale znovu se nevztahovala na velezradu, sabotáž či vyzvědačství.⁸

- Jiří Loewy začínal po válce jako novinářský elév v liberecké *Stráži severu*. Po únoru 1948 byl odsouzen za „pobuřování“ a „sdrůžování proti státu“. Jako osmnáctiletý poznal věznic v České Lípě, kriminály na pražské Čtyřce (Bartolomějská), Pankráci, Borech a Mírově, přes tři roky pobýval v jáchymovských uranových dolech. LOEWY, Jiří: *Kolik druhů sýra potřebuje člověk?* Akropolis, Praha 2004, s. 162–163.
- Rozhodnutí č. UL01/53 Prezidenta republiky a vlády o amnestii ze dne 4. května 1953, <http://portal.justice.cz> (citováno k 29. 10. 2010). Srov. PETRÁŠOVÁ, Ludmila: Vězeňské tábory v Jáchymovských dolech 1949–1961. In: *Sborník archivních prací*, 1994, roč. XLIV, č. 2, s. 335–347.
- Národní archiv* (dále jen NA), fond (dále jen f.) Správa sboru nápravné výchovy (dále jen SSNV) – neuspořádáno, karton (dále jen k.) 34/1. Přehled o vývoji početního stavu vězňů v letech 1938–1966.
- Rozhodnutí č. UL01/55 Prezidenta republiky a vlády republiky Československé o amnestii ze dne 9. května 1955. Viz <http://portal.justice.cz> (citováno k 29. 10. 2010).

Ve věznicích a v Nápravně pracovních táborech zůstalo k 17. květnu 1955 23 755 vězňů.⁹

AMNESTIE 1957

V listopadu 1957 se nástupcem zemřelého prezidenta A. Zápotockého stal první tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný. Pro čs. veřejnost to byla překvapivá volba, protože se očekávalo zvolení Slováka Viliama Širokého, ale Moskva rozhodla jinak. Nový prezident vyhlásil amnestii 1. prosince 1957.¹⁰ Pro politické vězně byla opět zklamáním. Jen posílila jejich zásadní nedůvěru, s níž přijímali rozhodnutí komunistického režimu.

SILNÍ JAKO NIKDY PŘEDTÍM

Mezinárodní situace, krizové otřesy uvnitř sovětského bloku a poměry ve státě byly vždy stěžejními faktory ovlivňujícími rozhodování komunistického vedení. Po dvanácti letech vlády se režim cítil dostatečně stabilizovaný na to, aby učinil výraznější politické gesto směrem ke svým odpůrcům. *Vítězství socialismu v naší zemi je skutečností a naše republika je silná jako nikdy předtím*, konstatoval ÚV KSČ.¹¹ V dokumentu zasláném ÚV KSS a všem krajským výborům KSČ se dále uvádělo, že udělení amnestie bude *dalším projevem neotřesitelné síly a pevnosti našeho socialistického státu a zároveň dokladem skutečného humanismu našeho zřízení, které dává příležitost odčinit poctivou prací svou vinu i těm, kteří se v minulosti provinili vůči lidu*.¹²

Na stranických aktivech, jichž se účastnili ti, kteří se bezprostředně podíleli na provedení amnestie, bylo konstatováno, že v ČSR byl vybudován socialismus, což ovšem neznamená, že *se s tímto faktem smířili – i když jim nakonec nic jiného nezbude – západní imperialisté a že budou se založenýma rukama trpně přihlížet*, takže se neustále apelovalo na politickou bdělost a ostrážitost.¹³ Dobová propaganda měla různé podoby. Argumenty režimu byly „pádné“ – necelých sedm let po měnové reformě např. tvrdil, že ceny se podstatně snížily. *Mohou nám tedy západní imperialisté a jejich nohledové do omrzení předhazovat, že úpíme pod diktaturou. Takové úpění je nám zcela příjemné*.¹⁴ Ve stranicky optimistickém ovzduší se znovu objevila a řešila otázka amnestie politických vězňů.

NÁVRH ZÁSAD AMNESTIE

Ministr spravedlnosti Václav Škoda, generální prokurátor Jan Bartuška a ministr vnitra Rudolf Barák společně předložili 7. ledna 1960 *Návrh zásad amnestie k 15. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou*. Nevíme, který z nich byl iniciátorem, případně jestli to nebyl někdo jiný ze stranického vedení. Navrhovali amnestovat osoby, které se dopustily protistátních trestných činů, trestných činů malé kriminální závažnosti, správních přestupků a kázeňských přestupků v ozbrojených silách.¹⁵

Politické byro ÚV KSČ projednalo návrh 12. ledna 1960. Schválilo ho s tím, že bude doplněn o ustanovení

ukládající amnestovat uložené a nevykonané tresty v ozbrojených silách, spáchané přede dnem vyhlášení amnestie. Současně bylo rozhodnuto, že usnesení pléna ÚV KSČ nebude zveřejňováno. V nejcitlivější otázce tzv. prominentů a členů KSČ před rokem 1945 mělo o amnestii rozhodovat jmenovitě politické byro ÚV KSČ. Soudruhům Škodovi, Bartuškovu a Josefu Kudrnovi (I. náměstek ministra vnitra ČSR) bylo uloženo vypracovat a předložit v co nejkratší době přesné zákonné ustanovení o všeobecné politické amnestii.¹⁶

TŘI OTAZNÍKY

V návrhu amnestie u protistátních trestných činů bylo uvedeno, že milost se bude zásadně udělovat na základě žádosti o omilostnění. Od souzení měli ve své žádosti slíbit, že budou po propuštění poctivě pracovat a povedou řádný život. Po zkušenostech z dřívějších amnestií ministři předpokládali, že *někteří zarytí odpůrci našeho zřízení odmítnou takovou žádost podat s odůvodněním, že se nebudou kompromitovat*.¹⁷ Byla to opodstatněná obava. Mnozí političtí vězni nechtěli přijmout od totalitního režimu takové gesto, stáli si za svým. Vedoucí představitelé KSČ se shodli, že i takové osoby by bylo možné omilostnit, bude-li to politicky účelné. Po připomínkách II. a XIV. oddělení ÚV KSČ bylo od toho upuštěno s tím, že *tato podmínka zeslabuje politické gesto [udělení amnestie], které dokazuje sílu a humanitnost našeho lidově demokratického zřízení*.¹⁸

9 NA, f. SSNV – neuspořádáno, k. 53, Zpráva o ukončení amnestie z 18. 5. 1955.

10 Rozhodnutí č. UL01/57 Prezidenta republiky a vlády o amnestii ze dne 1. prosince 1957. Viz <http://portal.justice.cz> (citováno k 29. 10. 2010).

11 NA, f. Generální prokuratura (dále jen GP) – neuspořádáno, Dopis ÚV KSČ Ústřednímu výboru KSS a všem krajským výborům KSČ z 15. dubna 1960.

12 Tamtéž.

13 NA, f. SSNV – neuspořádáno, Amnestie 1960, Služební aktiv příslušníků SNZ, s. 1.

14 Tamtéž, s. 3.

15 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, archivní jednotka (dále jen a. j.) 326, Návrh zásad amnestie k 15. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou.

16 Tamtéž, Usnesení 81. schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 12. ledna 1960.

17 Tamtéž, Návrh zásad amnestie k 15. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou.

18 Tamtéž, Připomínky II. a XIV. oddělení ÚV KSČ k návrhu amnestie k 15. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou z 11. ledna 1960.

Jeden z architektů květnové amnestie, ministr vnitra Rudolf Barák (vpravo), vítal dne 31. května 1961 v železniční stanici v Černé nad Tisou prvního tajemníka ÚV KSSS Nikitu Sergejeviče Chruščova
Foto: ČTK

Druhý bod návrhu byl ještě citlivější: z výkonu trestu odnětí svobody měly být propuštěny osoby, které byly před rokem 1945 členy KSČ, ať se dopustily protistátních trestných činů, kolaborantství nebo některých vážnějších kriminálních trestných činů vyloučených ze všeobecné amnestie. Jednalo se o 21 osob odsouzených za protistátní trestné činy a 16 osob za trestné činy kriminální.¹⁹ V podkladových materiálech se mělo uvádět, že se jedná o bývalé členy KSČ. Stranické vedení nechtělo připustit, že by se v některých případech, např. u slovenských buržoazních nacionalistů, změnilo.

Třetí bod návrhu pak byl necitlivější: měly být propuštěny ostatní osoby, pokud se nedopustily přímé špionáže, teroristických akcí, sabo-

táže, zvláště nebezpečné formy velezrady a vojenské zrady. Podle těchto zásad by bylo propuštěno asi 5000 osob. Současně bylo navrženo nepropouštět ty, kteří dříve zastávali významné politické a hospodářské funkce. *Jde o politické prominenty, kteří se svou dřívější činností obzvláště zkompromitovali v očích pracujícího lidu, jako například Drtina, Syrový, Lichner, Vojtašák a jiní*, pravilo se v návrhu amnestie. U osob propuštěných z výkonu trestu stanovoval podmínku, že se během 5 či 10 let nedopustí úmyslného trestného činu.²⁰

POLITICKÉ BYRO ÚV KSČ

Pro stranické vedení byla amnestie prominentních vězňů citlivou záležitostí. Názory se různily a v diskusi

proměňovaly. Vedení strany se k tématu znovu vrátilo na svém zasedání 16. února 1960. Projednalo a schválilo přesné zákonné ustanovení o všeobecné politické amnestii, termín jejího vyhlášení však nebyl stanoven. Předložen byl alternativní návrh, aby byla amnestie vyhlášena buď k 1. květnu, nebo k 9. květnu 1960. Ministr vnitra Rudolf Barák se přikláněl k 9. květnu. Z jakých důvodů? Osvědčená zkušenost z roku 1955: amnestie vyhlášena 9. května a zveřejněna v denním tisku 10. května. Hledisko bezpečnostní: vhodnější bude, aby byly amnestované osoby propuštěny až po skončení hlavních oslav, protože bezpečnostní orgány budou 1.–9. května pověřeny jinými úkoly v souvislosti s prvomájovými oslavami a s oslavami osvobození.

19 Tamtéž, Návrh zásad amnestie k 15. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou.

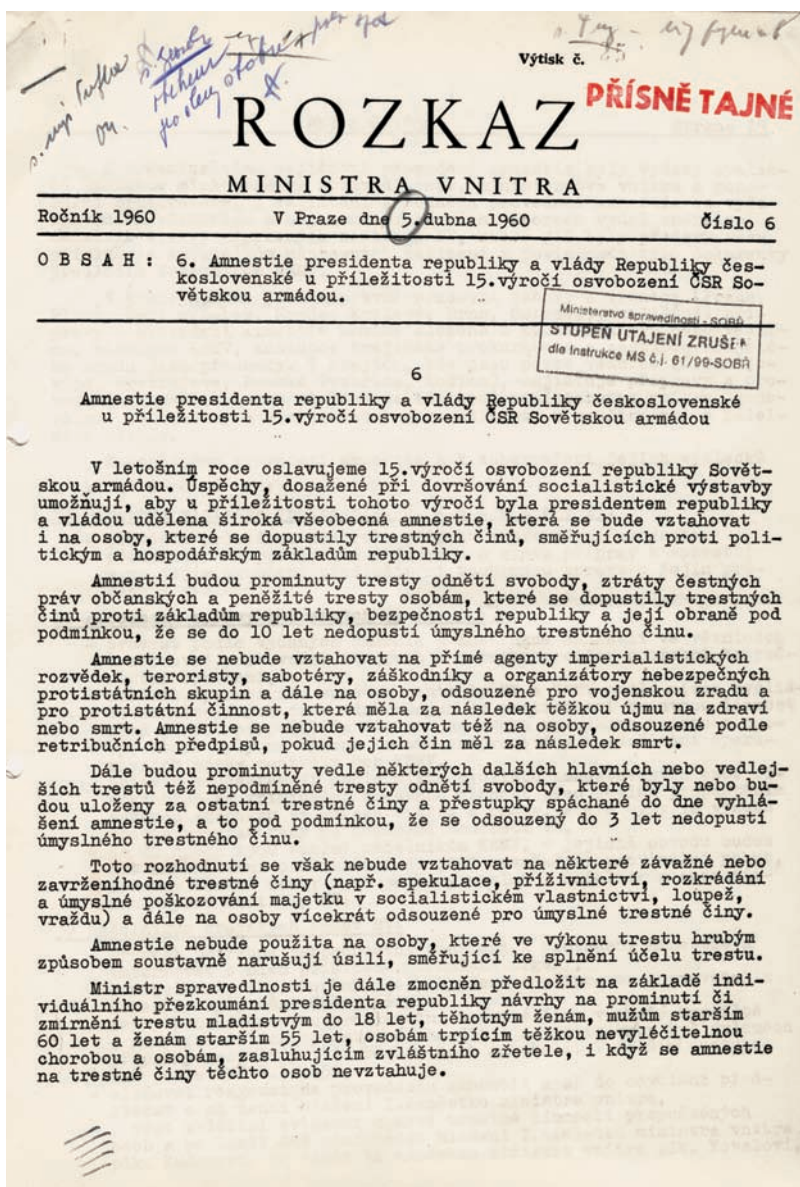
20 Tamtéž.

Vězni měli být tedy propouštěni ve dnech 10.–12. května 1960, kdy by bylo možné lépe zajistit jejich kontrolu po návratu do bydliště.²¹

Politické byro ÚV KSČ tento návrh akceptovalo na svém zasedání dne 12. dubna 1960 a schválilo doplnit text amnestie o tato dvě ustanovení: 1) *Promíjím tresty odnětí svobody pravomocně uložené za trestný čin opuštění republiky spáchaný přede dnem tohoto rozhodnutí osobám, které pod vlivem nepřátelské propagandy opustily bez povolení území republiky.* 2) *Narizují, aby nebylo zaváděno, a bylo-li zavedeno, aby bylo zastaveno trestní stíhání pro trestný čin opuštění republiky spáchaný přede dnem tohoto rozhodnutí osobami, které pod vlivem nepřátelské propagandy opustily bez povolení území republiky.*²² Otázkou zůstává, kdo další doplnění prosadil. Z dostupných dokumentů to není zřejmé, stejně jako to, kdo prosadil definitivní verzi amnestie.

NÁČELNÍCI NÁPRAVNĚ PRACOVNÍCH TÁBORŮ A VĚZNIC

Celostátní porada náčelníků nápravně pracovních táborů (NPT) a věznic se uskutečnila 29. února 1960 (po instrukcích na ministerstvu spravedlnosti). Projednávala se na ní všechna opatření k amnestii. V následujícím týdnu se v NPT a ve věznicích konaly aktivity s příslušníky, jejichž smyslem bylo *aktivizovat je k rádnému plnění úkolů.*²³ Každý týden vždy ve středu do 24.00 hod. museli náčelníci zaslat Správě nápravných zařízení hlášení o průběhu přípravných prací po všech liniích. Náčelníci jednotlivých věznic a NPT měli ihned provést vytipování odsouzených s cílem zjistit: 1) na kolik odsouzených se amnestie vztahuje a budou tudíž propuštěni (údaj hlásili šifrou ADAM); 2) na kolik odsouzených se amnestie nevztahuje a zůstávají nadále ve výkonu trestu (údaj hlásili šifrou BERTA); 3) počet

Rozkaz ministra vnitra Rudolfa Baráka z 5. dubna 1960

Zdroj: NA

sporných případů (údaj hlásili šifrou ROBERT). Správa nápravných zařízení tak dostala nejpozději do 9. března 1960 hlášení, v němž se uvádělo: ADAM – 350, BERTA – 900, ROBERT – 100 (čísla jsou smyšlená podle před-

loženého vzoru), přičemž u těch, na něž se amnestie nevztahovala, se ještě údaj rozdělával na počet práce schopných a práce neschopných, např. BERTA – 900, z toho schopných 700 a neschopných 200.²⁴

21 Tamtéž, a. j. 339, Zpráva z 6. dubna 1960.

22 Tamtéž, Usnesení 94. schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 12. dubna 1960.

23 NA, f. SSVV – neuspořádáno, Příprava, provedení a zajištění amnestie.

24 Tamtéž.

POLITICKO-ORGANIZAČNÍ PŘÍPRAVA

Politicko-organizační zajištění amnestie bylo na ústřední komisi, složené z náměstků ministra spravedlnosti (dr. Josef Litera²⁵) a ministra vnitra (plk. Jindřich Kotal²⁶) a z generálního prokurátora (dr. Eduard Švach²⁷). Ústřední komise, která zasedala na ministerstvu spravedlnosti, vypracovala směrnice, které sjednotily výklad amnestie a praxi při jejím provádění.

Nižší článkem byly krajské komise, složené ze zástupců krajského soudu (to byl vždy předseda komise), krajské prokuratury a krajské správy ministerstva vnitra, které zajišťovaly amnestii v úzké součinnosti se stranickými orgány.²⁸ Komise měly za úkol přezkoumat všechny případy odsouzených osob, pokud se nacházely ve výkonu trestu. Veškeré sporné případy, kdy krajská komise nedošla k jednomyslnému závěru nebo neměla k dispozici rozsudky, byly podle vydaných směrnic předloženy

k rozhodnutí ústřední komisi.²⁹ Bylo-li potřeba, mohly si krajské komise utvořit další komise (např. pro jednotlivé NPT) v obdobném složení. Činnost těchto komisí řídila krajská komise, která za jejich činnost odpovídala.³⁰

V průběhu přípravných prací byla přijata opatření k rozmístění pracovních sil z řad odsouzených po amnestii a stanoveny jejich počty pro různé odvětví národního hospodářství. Jejich rozmístění v jednotlivých krajích pak bylo projednáno s příslušnými stranickými a hospodářskými orgány a národními výbory. Krajské národní výbory obdržely seznamy amnestovaných osob, které se v kraji usídlí. Současně byla podniknuta opatření k přemístění odsouzených, na které se amnestie nevztahovala, do těch nápravně pracovních táborů, kde bylo nezbytně třeba zajistit plánovanou výrobu v rámci hospodářských smluv národních podniků s těmito tábory. Tyto osoby se urychleně zapracovávaly a vyškolovaly na práce, které vyžadovaly zvláštní kvalifikaci.

Komise se musely ustavit nejpozději do 2. března 1960 (svolávali je jejich předsedové) a sejit nejpozději do 3. března 1960 a ihned začít pracovat. Pro jejich potřeby předložili náčelníci NPT a věznic osobní spisy odsouzených a výpisy z rejstříku trestů. Komise na základě rozsudků a výpisů z rejstříku trestů všechny případy přezkoumaly, zjišťovaly chování odsouzeného ve výkonu trestu a posléze rozhodly, zda se amnestie na odsouzeného vztahuje, nebo je z ní vyloučen podle čl. II., IV. a VI. Komise rozhodovaly i o osobách, které nastoupily výkon trestu odnětí svobody do 9. května 1960 a jejichž případy se dosud nezabývaly. Měly rozhodovat rovněž o odsouzených, kteří dosud nenastoupili výkon trestu odnětí svobody a u nichž mělo být nařízení o výkonu trestu věznicím zasláno do 30. dubna 1960. Zjistila-li komise, že se amnestie na odsouzeného vztahuje, potom nařízení výkonu trestu vrátila dne 9. května 1960 příslušnému soudu. Pokud ústřední komise dodatečně změnila původní

25 Josef Litera patřil mezi dělnické kádry, kteří udělali po únoru 1948 kariéru v justici. Po absolvování právnické školy pracujících začínal jako okresní prokurátor v Náchodě. Viz VOREL, Jaroslav – ŠIMÁNKOVÁ, Alena – BABKA, Lukáš: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl II. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu*, Praha 2004, s. 62.

26 Jindřich Kotal se zapojil v době okupace do komunistického odboje, v červnu 1942 byl zatčen Gestapem a následně vězněn na Pankráci, v Terezíně a v Mauthausenu. Po válce se stal organizačním tajemníkem KV KSČ v Praze, kde patřil k blízkým spolupracovníkům A. Novotného. V září 1951 vstoupil jako podplukovník do služeb MNB a zároveň se stal náměstkem ministra. Své pozice si udržel i po sloučení MNB a MV, od února 1959 řídil Hlavní správu Veřejné bezpečnosti MV, správu nápravných zařízení MV, správu tiskového dohledu MV a odbor kulturních zařízení MV. Podrobněji viz KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci* (KALOUS, Jan: Jindřich Kotal). ÚSTR, Praha 2009, s. 102–104.

27 Eduard Švach rovněž udělal po únoru 1948 rychlou kariéru. Po absolvování právnické školy pracujících začínal jako okresní prokurátor, od roku 1953 působil jako vedoucí trestně soudního odboru Generální prokuratury, od roku 1956 jako náměstek generálního prokurátora. Byl hlavním žalobcem v případě Marie Švermové a spol. V letech 1955–1957 byl členem komise pro prověření politických procesů, z titulu této funkce se stavěl proti rehabilitacím a revizím procesů. V roce 1958 mu bylo uděleno vyznamenání Za vynikající práci. Viz VOREL, Jaroslav – ŠIMÁNKOVÁ, Alena a kol.: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu*, Praha 2003, s. 272–273.

28 Komise byly zřízeny v krajích Praha, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Brno, Olomouc, Ostrava, Nitra a Žilina. NA, f. SSNV – neuspořádáno, Směrnice ministerstva spravedlnosti, ministerstva vnitra a generální prokuratury k organizačnímu zajištění provedení amnestie z 29. února 1960.

29 Na ministerstvu spravedlnosti prošlo evidenčně pouze 3326 případů, v nichž rozhodovala ústřední komise podle části I. amnestie. NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (dále jen MS) – neuspořádáno, Příprava a provedení amnestie presidenta republiky ze dne 9. května 1960.

30 K provedení amnestie ve věznicích v Českých Budějovicích, Jihlavě, Uherském Hradišti, Bratislavě, Trenčíně, Banské Bystrici, Košicích a Prešově se zřizovala komise složená ze zástupců ministerstva spravedlnosti, ministerstva vnitra – Správy nápravných zařízení a Generální prokuratury. Předsedal jí zástupce ministerstva spravedlnosti. Tato komise zajišťovala provedení amnestie v součinnosti s náčelníky věznic. V případě provedení amnestie ve vojenském kárném útvaru se ustavila komise složená ze zástupce vyššího vojenského soudu, zástupce vyššího vojenského prokurátora a náčelníka kárného útvaru. NA, f. SSNV – neuspořádáno, Směrnice ministerstva spravedlnosti, ministerstva vnitra a generální prokuratury k organizačnímu zajištění provedení amnestie z 29. února 1960.

rozhodnutí komise, dále pokud ústřední komise rozhodla o případech, ve kterých krajské komise nerozhodly jednomyslně nebo vůbec, byl o změně, případně o rozhodnutí ústřední komise zpraven předseda příslušné krajské komise, který neprodleně zařídil, aby bylo původní rozhodnutí komise z osobního spisu odsouzeného vyřazeno a nahrazeno rozhodnutím komise ústřední. Do 31. března 1960 musely komise rozhodnout o amnestii odsouzených, kteří byli ve výkonu trestu.³¹

KDO PŮJDE?

Rozhodnutí prezidenta republiky Antonína Novotného o amnestii mělo tři části, v nichž bylo sedm článků. V části I. článku I. se uvádělo, že se promíjí zbytky trestů vězňům pod podmínkou, že se do deseti let od amnestie nedopustí úmyslného trestného činu.³² Byla tedy stanovena vyšší navrhovaná hranice podmínky. Otázka však také zní: Byla to amnestie, nebo propuštění na podmínku? Důležité rovněž bylo, že propuštěným osobám se zároveň promíjely vedlejší tresty ztráty čestných práv občanských a dosud nezaplacené peněžité tresty nebo zbytky těchto vedlejších trestů. Zde je třeba doplnit, že se to netýkalo osob, které byly z výkonu trestu již propuštěny po odpykání trestu, cestou podmíněčného propuštění nebo individuálních milostí. Prominutí ztráty čestných práv občanských se navrhovalo z toho důvodu, aby osobám, které jinak splňovaly nárok na přiznání důchodu, mohl být poskytnut v přiměřené výši (viz kapitola Důchody). Prominutí dosud nezaplacených peněžitých trestů nebo jejich zbytků (bez ohledu na

Armádní generál Jan Syrový byl souzen v roce 1947 v rámci procesu s členy Beranovy vlády. Dostal 20 let. Na prvním jednání o amnestii v politbyru ÚV KSČ bylo stanoveno, že amnestie se ho týkat nebude. Nakonec byl přece jen propuštěn. Zemřel v roce 1970. Foto: ČTK

jejich výši) bylo zase důležité z toho důvodu, že těmto osobám byl konfiskován majetek a že by bylo nutno vzhledem k nedobytnosti pohledávek měnit tyto tresty na tresty odnětí svobody. Z týchž důvodů se promíjely dosud nezaplacené náklady trestního řízení a výkonu trestu. Pokud již byly za nedobytné peněžité tresty stanoveny náhradní tresty odnětí svobody, promíjely se i tyto náhradní tresty nebo jejich zbytky. Propadnutí jmění u omilostněných se ponechávalo v platnosti.³³ Amnestie se rovněž vztahovala na osoby, které

pod vlivem nepřátelské propagandy bez povolení opustily území republiky.³⁴ Dodejme, že na základě amnestie se ke dni 20. července 1960 vrátilo do ČSR celkem 18 z těchto osob.³⁵

Z pohledu politických vězňů byl stěžejní II. článek. V něm byly uvedeny osoby, na něž se amnestie nevztahovala, a dále okolnosti, pro které amnestie nepřicházela v úvahu. Vyloučeny z ní tak byly rozsáhlé skupiny politických vězňů. V dobové terminologii se nevztahovala na a) *přímé agenty imperialistických rozvědek*.³⁶ V praxi to znamenalo, že jí

31 NA, f. MS – neuspořádáno, Směrnice ministerstva spravedlnosti, ministerstva vnitra a generální prokuratury k organizačnímu zajištění provedení amnestie z 29. února 1960.

32 Rozhodnutí č. 54/1960 Sb. Prezidenta republiky a vlády Republiky československé o amnestii ze dne 9. května 1960 (dále jen Rozhodnutí č. 54/1960 Sb.). Viz <http://portal.justice.cz> (citováno k 29. 10. 2010).

33 NA, f. MS – neuspořádáno, Instrukce ministra spravedlnosti k amnestii prezidenta republiky.

34 Rozhodnutí č. 54/1960 Sb.

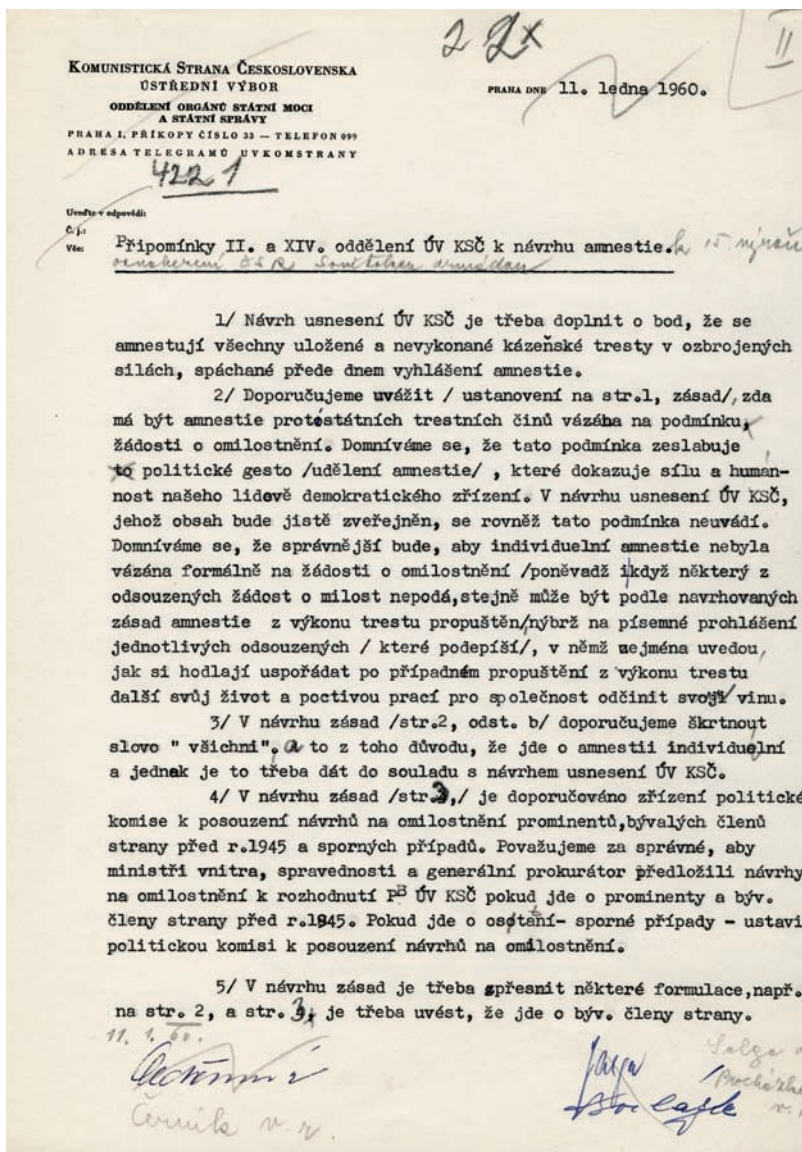
35 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, Zpráva ministra spravedlnosti, ministra vnitra a generálního prokurátora o provedení amnestie prezidenta republiky a vlády Československé socialistické republiky ze dne 26. července 1960.

36 Rozhodnutí č. 54/1960 Sb.

nepodléhali ti, kdo prováděli nebezpečnou protikomunistickou činnost, nebo placení agenti cizích rozvědek bez ohledu na to, jestli organizovali nebo řídili špionážní sítě na území ČSR nebo prováděli trestnou činnost samostatně. Naproti tomu se však vztahovala na osoby, které těmto agentům opatřovaly špionážní zprávy, poskytly přístřeší, stravu nebo jinou pomoc.³⁷

Dále se nevztahovala na *b) teroristy, sabotéry, záškodníky a organizátory nebezpečných protistátních skupin*.³⁸ Za teroristy se pro účely této amnestie považovali odsouzení, kteří se zúčastnili teroristické akce s úmyslem zastrážit stoupence lidovědemokratického zřízení a odradit je tak od aktivní činnosti na budování lidovědemokratické republiky a při této akci zbraní nebo jinými prostředky někomu ublížili na zdraví nebo mu způsobili citelnou škodu na majetku. Za teroristy se rovněž pokládaly osoby, které takovou teroristickou akci připravovaly. Naopak za teroristické akce nebylo pro účely amnestie možno považovat zasílání výhrůžných dopisů ani akce podobného druhu (§ 80a odst. 4 a 5 tr. zák.). Z amnestie byly vyloučeni organizátoři nebezpečných protikomunistických skupin, kteří takovou skupinu řídili nebo rozvíjeli její činnost a nebo v poměru k ostatním členům skupiny vyvíjeli největší aktivitu. Za nebezpečnou protikomunistickou skupinu byla pokládána skupina vyvíjející rozsáhlejší protikomunistickou činnost, zejména taková, které měla větší počet členů a zbraní nebo která prováděla nebo připravovala záškodnické, sabotážní či teroristické akce, dále špionážní skupiny napojené na zahraničí, které vyzradily důležité státní tajemství cizí moci.³⁹

Amnestie se nevztahovala ani na *c) osoby odsouzené pro trestné činy*

Připomínky ÚV KSČ k návrhu amnestie

Zdroj: NA

vojenské zrady nebo jiné protistátní činy, jestliže jejich čin měl za následek těžkou újmu na zdraví nebo smrt (§ 6 odst. 1 zák. č. 50/1923 Sb.).⁴⁰

Dále se nevztahovala na *d) osoby odsouzené podle retribučních předpisů, pokud jejich čin měl za následek smrt*.⁴¹ Jen v tomto případě byli retribuční

37 NA, f. MS - neuspořádáno, Instrukce ministra spravedlnosti k amnestii presidenta republiky. NA, f. GP - neuspořádáno, k. I/1 OZZ, Amnestie 1960, Sbirka metodických pokynů - dopis generální prokuratury všem prokurátorům z 4. května 1960.

38 Rozhodnutí č. 54/1960 Sb.

39 NA, f. MS - neuspořádáno, Instrukce ministra spravedlnosti k amnestii presidenta republiky.

40 Rozhodnutí č. 54/1960 Sb.

41 Tamtéž.

vězni vyloučení z amnestie. Jinak se na ně amnestie vztahovala a současně se jim promíjely vedlejší tresty ztráty čestných práv občanských nebo jejich zbytky.

Amnestie se podle části II. vztahovala na pachatele obecných trestných činů. Podle této části amnestie se promíjely dosud nevykonané tresty a jejich zbytky uložené soudy za trestné činy a přestupky a zastavovalo se trestní stíhání pro trestné činy a přestupky příslušející do pravomoci prokurátora a soudu, s výjimkou trestných činů podle I. hlavy zvláštní části trestního zákona a obdobných předpisů dříve platných, dále s výjimkou případů, které byly podle čl. IV. a VI. z amnestie vyloučeny. Předpokladem pro prominutí trestu nebo jeho zbytku bylo, že byl uložen pravomocný trest odnětí svobody. Nebylo-li do dne vyhlášení amnestie ve věci pravomocně rozhodnuto, trestní stíhání se podle čl. V. v kterémkoliv období řízení zastavovalo. Amnestii podléhala jen trestná činnost, která byla ukončena přede dnem vyhlášení amnestie. Trvala-li tato trestná činnost v den vyhlášení amnestie nebo i potom, nebylo možné na ni amnestii vztáhnout.⁴²

Z amnestie byly dále vyloučeni recidivisté, kteří byli v době od 9. května 1945 vícekrát, nejméně třikrát odsouzeni pro úmyslné trestné činy, jestliže při posledním odsouzení jim byl uložen nepodmíněný trest. Do počtu tří odsouzení se započítávalo předchozí odsouzení bez ohledu na to, zda šlo o odsouzení zahlazená nebo odsouzení, v nichž trest byl prominut dřívějšími amnestiemi s účinky zahlazení. Do počtu odsouzení se nezapočítávaly dodatkové tresty. Tyto osoby byly však účastny amnestie, pokud se na jejich případ vztahoval čl. III. odst. 1-4 to-

hoto rozhodnutí. Odsouzení z dob první republiky a okupace se nebralo v úvahu *vzhledem k útlu dělnické třídy a pracujících tehdejší kapitalistickou společností a okupanty*.⁴³

V článku III. se pravilo, že se promíjí tresty, které byly nebo budou uloženy soudem za ostatní trestné činy nebo přestupky spáchané přede dnem amnestie. Dosud nezaplacené pokuty uložené soudy za přestupky se promíjely celé. Byla-li pokuta již zčásti zaplacená, částka již zaplacená se nevracela. Peněžitých trestů, které převyšovaly 5000 Kčs, a náhradních trestů za ně uložených se amnestie nedotýkala. Neužila se ani tehdy, jestliže zbytek nezaplaceného peněžitého trestu byl nižší než 5000 Kčs, avšak uložený peněžitý trest převyšoval 5000 Kčs. V bodě 5 byla stanovena podmínka, že se odsouzený do tří let ode dne tohoto rozhodnutí nedopustí úmyslného trestného činu. Osoba, která se úmyslného trestného činu v uvedené lhůtě dopustí, bude muset amnestií prominutý trest nebo jeho zbytek odpykat, i kdyby byla pro takový trestný čin odsouzena až po uplynutí lhůty.⁴⁴

V článku IV. byly taxativně vypočteny trestné činy, na které se amnestie nevztahuje, byly-li za ně pravomocně uloženy nepodmíněné tresty. Z amnestie byli vyloučeni spekulanti, příživníci, rozkradači majetku v socialistickém a osobním vlastnictví a pachatelé jiných závažných trestných činů.

Podle části III. článku VI. se neměla vztahovat ani na odsouzené, kteří ve výkonu trestu *hrubým způsobem soustavně narušují úsilí směřující ke splnění účelu trestu*.⁴⁵ Jinými slovy na ty, kteří narušovali „převýchovu“, například provokativním způsobem projevovali nepřátelství k lidovědemokratickému zřízení, měli negativ-

ní poměr k práci nebo soustavně narušovali kázeň třeba tím, že odmítali pracovat, zesměšňovali výkon trestu, byli iniciátory nebo podněcovateli rušivých akcí v NPT nebo se dopustili ve výkonu trestu trestných činů, pro které nebyli odsouzeni vzhledem k výši odpykaného trestu, apod. Současně se ovšem apelovalo na náčelníky NPT a věznic, aby pečlivě zvažovali, zda odsouzený opravdu hrubým způsobem narušuje úsilí směřující ke splnění účelu, s tím, že hrubé porušení a jeho soustavnost nelze spatřovat v tom, je-li odsouzený vícekrát kázeňsky trestán za běžné kázeňské přestupky menší závažnosti. Vždy se mělo zkoumat, zda neukázněné chování nevyplývá ze skutečnosti, že odsouzenému z řad pracujících byl uložen velmi přísný trest za trestnou činnost, za kterou by mu na jaře 1960 byl uložen trest podstatně mírnější, a zda mu trest nebere na delší dobu vyhlídky na opětovné uplatnění v občanském životě. Dále bylo třeba pečlivě vážit chování a pracovní morálku odsouzeného, který se měl dopustit hrubého kázeňského přestupku. Pasivní účast na hladovce nebo vzpouře v NPT samu o sobě nebylo možné považovat za soustavné a hrubé narušování úsilí směřujícího k převýchově pachatele.⁴⁶

V článku VII. rozhodnutí⁴⁷ se uvádělo: *Ukládám ministru spravedlnosti, aby mi na základě přezkoumání předložil k rozhodnutí návrhy na prominutí nebo zmírnění trestu, jde-li o a) mladistvé do 18 let (rozhodující byl věk v den pravomocného odsouzení, nikoliv věk v den vyhlášení amnestie. Šlo tedy o případy, kdy odsouzená osoba spáchala trestné činy a přestupky jako mladistvá. Případy, ve kterých odsouzená osoba spáchala trestné činy a přestupky zčásti po dosažení 18 let, nepodléhaly přezkou-*

42 Tamtéž. NA, f. MS - neuspořádáno, Instrukce ministra spravedlnosti k amnestii presidenta republiky.

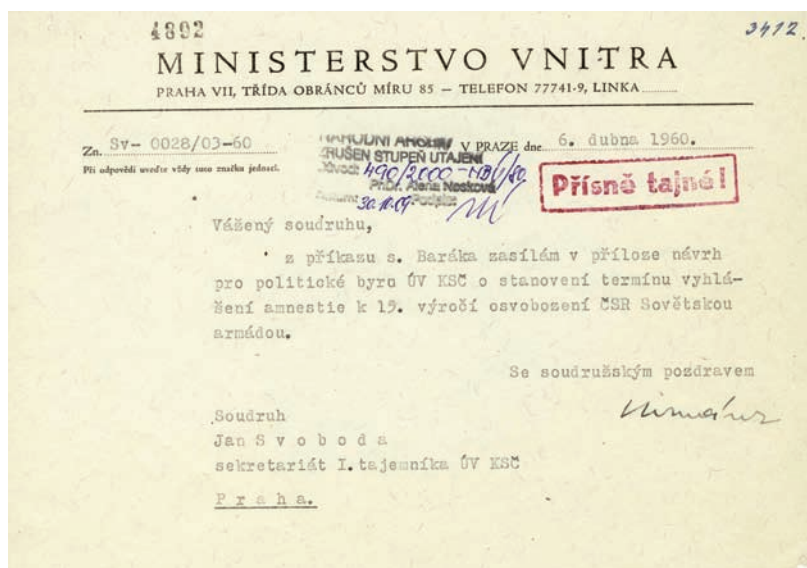
43 NA, f. MS - neuspořádáno, Instrukce ministra spravedlnosti k amnestii presidenta republiky.

44 Tamtéž.

45 Rozhodnutí č. 54/1960 Sb.

46 NA, f. MS - neuspořádáno, Instrukce ministra spravedlnosti k amnestii presidenta republiky.

47 Rozhodnutí č. 54/1960 Sb.

Návrh ministerstva vnitra na stanovení termínu amnestie

Zdroj: NA

mání vůbec. Ministru spravedlnosti do dne 30. 6. 1960 došly návrhy ohledně 340 mladistvých.⁴⁸) b) *těhotné ženy* (rozhodujícím pro přezkoumání bylo lékařské potvrzení o těhotenství. Ministru spravedlnosti do 30. 6. 1960 došly návrhy ohledně 68 těhotných žen.⁴⁹) c) *muže starší 60 let a ženy starší 55 let* (týkalo se osob, které uvedený věk dovršily ke dni vyhlášení amnestie, tj. včetně 9. května 1960. Ministru spravedlnosti do dne 30. 6. 1960 došly návrhy ohledně 1180 mužů a žen.⁵⁰) d) *osoby, které trpí těžkou nevyléčitelnou chorobou* (tím se rozuměla choroba, která činila pachatele, bez ohledu na jeho věk, trvale neschopným práce. Rozhodující v tomto ohledu byly posudky lékařských komisí.

Ministru spravedlnosti došly do dne 30. 6. 1960 návrhy ohledně 198 osob.⁵¹) K aplikaci tohoto článku amnestie (mladiství, přestárlí, ne-

mocní apod.) byly u všech soudů vytvořeny komise složené ze zástupců soudů, prokuratury a Bezpečnosti, které vypracovaly jednotlivé návrhy a předložily je k přezkoumání ministru spravedlnosti. Návrhy schválené ministrem spravedlnosti byly předkládány průběžně k rozhodnutí prezidentu republiky. Z celkového počtu projednávaných návrhů doporučil ministr spravedlnosti přibližně 20 % případů k omilostnění. Zamítány byly návrhy kvůli mnohonásobné recidivě, povaze a rozsahu trestných činů (vraždy, teror apod.) a třídnímu profilu odsouzených.

PROVEDENÍ AMNESTIE

V době od 7. května (většinou po skončení pracovní doby) do 8. května 9.00 hod. měli být v NPT a ve věznicích izolováni všichni vězni, kteří měli být propuštěni na amnestii,

a sice z toho důvodu, aby se zamezilo snahám vynést různé informace a materiály z prostoru NPT a věznic nebo od ostatních vězňů, kteří nebyli amnestováni. Odsouzení proto měli být pokud možno úplně nebo alespoň částečně přestěhováni.⁵²

Den před vyhlášením amnestie zkontroloval předseda komise a náčelník NPT či věznice, zda byly přezkoumány všechny případy odsouzených ve výkonu trestu a zda byly vybrány všechny osobní spisy těch, kteří měli být podle rozhodnutí komisí amnestováni. V době od 8. května do odvolání museli podávat dvakrát denně mezi 12.00 a 24.00 hlášení o situaci a od 10. května hlášení k uvedeným termínům, kolik odsouzených bylo propuštěno podle hesla „ADAM“, a to tak, že hlášení muselo vyjadřovat vždy celkový počet propuštěných od vyhlášení amnestie. V hlášení měla být zaznamenána situace v objektu a na pracovištích, mimořádné události se měly hlásit předem, podle nutnosti utajení použít i šifry, ostatní dálnopisně a telefonicky.⁵³

Před propuštěním získali amnestovaní vězni nazpět své věci jako civilní šaty nebo cennosti – pokud se „neztratily“. V tom případě jim měla být poskytnuta náhrada. Musely být uhrazeny všechny pohledávky a náklady spojené s vězeňským pobytem (např. za speciální střežení během dlouhých týdnů a měsíců v samovazbě). Každému vězni bylo možné vyplatit hotovost do výše 1000 Kčs (zbývající částka byla odeslána na adresu trvalého bydliště). Současně byli amnestovaní poučeni o svých přihlašovací povinnostech, o tom, kam bylo zasláno hlášení, kterému pracovnímu odboru ONV byli přiděleni, kde si mají vyzvednout občanské

48 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, Zpráva ministra spravedlnosti, ministra vnitra a generálního prokurátora o provedení amnestie presidenta republiky a vlády Československé socialistické republiky ze dne 26. července 1960.

49 Tamtéž.

50 Tamtéž.

51 Tamtéž.

52 NA, f. SSVN - neuspořádáno, Příprava, provedení a zajištění amnestie, 1. dodatek rozkazu náčelníka Správy nápravných zařízení č. 6/60 ze dne 28. dubna 1960.

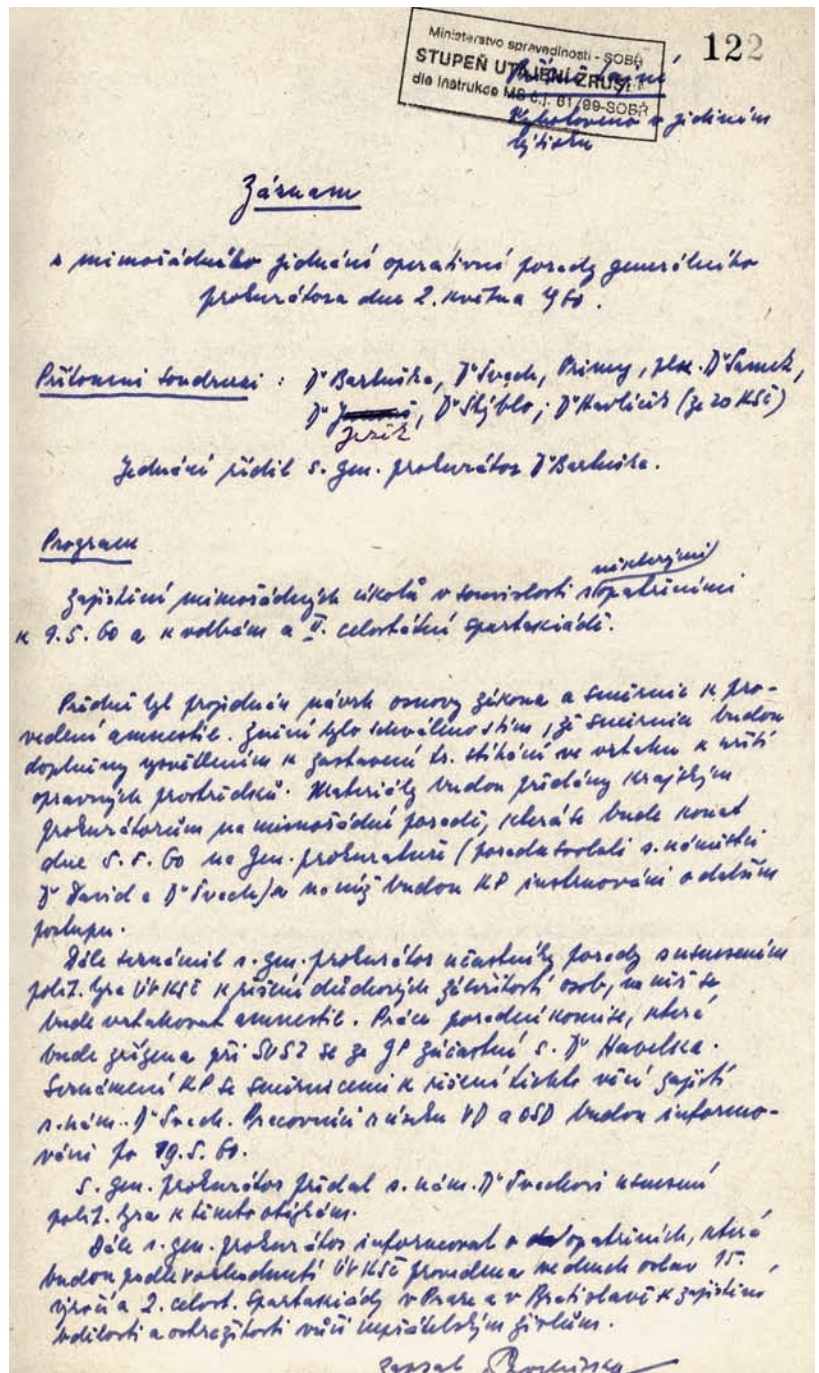
53 Tamtéž.

průkazy, jak se mají chovat a vystupovat po propuštění a během cesty ke svým rodinám, a především o závazku mlčenlivosti, který podepisovali.⁵⁴

V den vyhlášení amnestie 9. května 1960 byli ve všech NPT a ve věznicích odsouzení slavnostně propuštěni za účasti členů komise a orgánů vězeňských zařízení. Před propuštěním byli seznámeni se zněním amnestie a předseda komise jim vysvětlil politický význam rozhodnutí prezidenta Novotného, upozornil je na podmínky, na něž je rozhodnutí o použití amnestie vázáno, a sdělil jim, jak si společnost představuje jejich další život na svobodě a co od nich očekává.⁵⁵

Po vyhlášení amnestie prováděli zástupci podniků přímo v nápravně pracovních táborech nábor pracovních sil. Propouštění vězni přijímali pracovní závazky, např. ve věznici č. 2 v Praze na Pankráci to bylo 100 osob či v NPT Opava 70 osob. Celkem tak získali na 400 pracovníků, zejména do hornictví a stavebnictví. V jednotlivých nápravně pracovních táborech byly přistaveny pojiždné prodejny, v nichž si amnestovaní nakoupili během tří dnů zboží za 2 miliony korun.

V NPT a věznicích, z nichž byl propuštěn větší počet vězňů, měl personál organizovat jejich odjezdy po menších skupinkách. Podle možnosti měl tyto skupiny odvézt na nádraží k vlakům a autobusům vlastními dopravními prostředky (některým muklům koupil šlechtitý režim i jízdenku). Na vlak nebo na autobus měli být přivezeni těsně před odjezdem, aby neměli čas se na nádraží dlouho zdržovat. Ve spolupráci s náčelníky VB byla zesílena hlídková činnost v okolí NPT a věznic, na nádražích, ve vlacích, v restauracích, jídelnách a bufetech. V nádražních restauracích byl v době probíhající amnestie vyhlášen přísný zákaz prodeje alkoholických nápojů.⁵⁶

Zápis z mimořádné operativní porady u generálního prokurátora ze dne 2. května 1960

Zdroj: NA

54 NA, f. SSNV - neuspořádáno, Příprava, provedení a zajištění amnestie, Rozkaz náčelníka SNZ ze dne 26. února 1960.

55 NA, f. GP - neuspořádáno, k. I/1 OZZ, Amnestie 1960, Teze projevu, který bude přednesen k odsouzeným, účastným na amnestii při jejich propuštění z trestu.

56 NA, f. SSNV - neuspořádáno, Pokyny náčelníka hlavní správy VB gen. mjr. Jana Janulíka všem náčelníkům S-VB a OŽO-VB v ČSR ze dne

PROMINENTNÍ VĚZNI

Specifickou skupinou odsouzených byli prominentní vězni. Jednalo se o bývalé ministry, někdejší činitele demokratických politických stran (funkčně od krajského tajemníka výše), bývalé významné hospodářské pracovníky a jiné politické činitele, jako byli např. vyslanci, bývalé významné osoby vojenské a duchovní. Jak byla skupina tzv. prominentních osob početná? Bylo to kolem tří set osob. V jejich případě si vyhradilo rozhodování přímo politbyro ÚV KSČ. Na stůl dostalo výtahy z kádrových a vězeňských spisů prominentních vězňů, které obsahovaly stručná životopisná data, údaje o trestném činu, výměře trestu a chování ve výkonu trestu, zdravotním stavu, zastávaných funkcích.

Nejzajímavější na tomto materiálu jsou drobné rukopisné poznámky a škrty červenou tužkou, včetně toho, jestli se na danou osobu vztahuje či nevztahuje amnestie. Nevíme jistě, kdo je dělal, ale pravděpodobně to byl sám prezident Antonín Novotný.

Z prominentních vězňů byli propuštěni např. generál Karel Kutlvašr (v bídném zdravotním stavu), litoměřický biskup Štěpán Trochta (rovněž s podlomným zdravím) či Růžena Košková-Krásná. Původně jí byla amnestie zamítnuta, pak povolena, mj. bylo u jejího trestného činu poznamenáno, že se *aktivně podílela na organizování vražd politických a veřejných činitelů*.⁵⁷ Byl to naprostý nesmysl, stejně jako u Fráni Zemínové, na níž se amnestie nakonec vztahovala, přičemž u jejího trestného činu bylo pro změnu uvedeno: *Velezrada a vyzvědačství, kterého se dopustila tím, že po únoru 1948 se vzdala na znamení nesouhlasu s vítězstvím lidu poslanckého mandátu...* Patrně prezident Novotný k tomu připsal: *To je hloupost, to není vyzvědačství ani velezrada*.⁵⁸

Ústřední eskortní středisko
PRAHA

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR

Generální ředitelství
V Praze dne 11. května 1960.

Čj NZ - 003 / B-1960

ODTAJNĚNO
dle zákona č. 148/1958 Sb.

MV - Správa nápravných zařízení
k rukám náčelníka SZZ p. k. M. J. d. r. a.

Podpis: [Podpis]

PŘÍSNĚ TAJNÉ

P r a h a .

Niže uvádím odsouzené prominentní osoby, které byly přeškortovány Ústředním eskortním střediskem Praha podle vašich pokynů.

Jméno :	nar.:	odkud :	kam :
Barnáš Štefan	19.1.1900.	NPT Leopoldov	Věz. Košice
Klen Ludvík	18.8.1899.	NPT Mírov	Věz. Hr. Králové
Ševčík Jan	13.2.1896	Věz. č.l. Praha	Věz. Žilina
Ježek Josef	2.8.1884.	NPT Leopoldov	Věz. č.l. Praha
Opasek Jan	20.4.1913.	"	"
Stanoveký Vilém	27.3.1896.	"	"
Trochta Štěpán	26.3.1905.	"	"
Zenkler Rudolf	7.4.1882.	"	"
Lichner Jan	14.2.1897.	NPT Mírov	Věz. B. Bystrice
Mrázek Rajmund	29.8.1897.	"	Věz. č.l. Praha
Syrový Jan	24.1.1888.	"	"
Tichota Vladimír	17.10.1899.	NPT Valdice	"
Potůčková Jarmila	11.6.1914.	NPT Pardubice	Věz. Olomouc
Zemínová Františka	15.8.1882.	"	Věz. č.2. Praha
Košková Růžena	22.6.1921.	"	Věz. č.l. Praha
Kleinerová Antonie	23.3.1901.	"	"
Löbl Evžen	14.5.1907.	NPT Plzeň	Věz. Bratislava
Okali Daniel	1.3.1905.	NPT Valdice	"
Husák Gustav	10.1.1913.	NPT Mírov	"
Klein Bedřich		NPT Leopoldov	na hloubu

Shora provedené eskorty byly provedeny ve stanoveném termínu.

Klein Bedřich -
proš. mu. kl. k. s.
(příj. nedopatření)

Náčelník ÚSS :
[Podpis]
kap. Pták zdeněk.

Kontrola provedena dne 10/5/60.
[Podpis]

Eskorta prominentních vězňů

Zdroj: NA

Z významnějších retribučních vězňů byli propuštěni - kromě již zmíněného armádního generála Jana Syrového - bývalý generál četnictva Josef Ježek (věznice č. 1 Praha-Ružyně), novinář Jaroslav Křemen (z NPT Příbram), jeden z Háčovych nejblížeších spolupracovníků Josef Kliment (z NPT Valdice) nebo bývalý důstojník

čs. armády Gustav Mohapl (z NPT Plzeň).⁵⁹

Nejznámějším komunistou propuštěným na amnestii byl Gustáv Husák (konec trestu 1976). Tehdy mu bylo sedmačtyřicet let. Odsouzen byl k 25 letům odnětí svobody za velezradu. Trestný čin měl spočívat v tom, že jako vedoucí „buržoazněnacionalis-

10. května 1960. Srov. BURSÍK, Tomáš: *Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali. Trestanecké pracovní tábory při uranových dolech v letech 1949-1961*. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2009, s. 167-170.

57 NA, f. SSNV - neuspořádáno, Prominentní vězni, Růžena Košková.

58 Tamtéž, Františka Zemínová.

59 Podrobněji viz STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích 1945-1955*. Slezský ústav Slezského zemského muzea, Opava 2002.

tické“ skupiny pronikl do vedení Slovenského národního povstání a brzdil boj za osvobození. Po květnu 1945 měl na Slovensku sabotovat plnění Košického vládního programu. Jeho chování po dobu trestu bylo posouzeno jako slušné a ukázněné, po stránce pracovní byl hodnocen dobře. Zdravotní stav byl dobrý, fyzicky i duševně byl zdrav.⁶⁰ Prezident Novotný dobře věděl, jak choulostivý je právě Husákův případ, a nemýlil se.

AKCE „MÁJ“

V souvislosti s připravovanou amnestií spustila Státní bezpečnost akci „Máj“. Mezi vězni určenými k propuštění byli masově verbováni agenti. Asi čtyři nebo pět měsíců před propuštěním přijeli na lágr estébáci, ale takoví ti mladší a vzdělanější. Do jednoho prázdného baráku si volali vybrané jedince a tam s nimi vedli hovory ve stylu „co byste, kdybyste“. První otázka byla „Co byste dělal, kdybysme vás pustili?“ A čekali nějaké odpovědi, z nichž by mohli zjistit, kdo je pro ně použitelný, vzpomínal na amnestii spisovatel Jiří Stránský, který ji zažil v lágru Bytíz u Příbrami.⁶¹ Propouštěným byla navrhována spolupráce, a to buď ve vězení, nebo v prvních týdnech na svo-

bodě. Podle zprávy náčelníka Správy nápravných zařízení plk. Oldřicha Mejdra bylo pro použití na svobodě předáno 424 spolupracovníků zapojených dosud do agenturně operativní činnosti ve vězeňských zařízeních. Šlo o 204 agentů, 139 „kandidátů verbówek“ a 81 těch, kteří byli získáni i pro operativní správu MV, ale nebyly na ně zatím založeny svazky. Jednotlivým správám MV byl současně postoupen operativní materiál na 375 vězňů považovaných nadále za „nepřátelské živly“. V agenturní síti zbylo po ukončení amnestie ještě 541 osob pobývajících v NPT nebo věznicích.⁶²

VÝSLEDKY AMNESTIE

Amnestie z 9. května 1960 se týkala celkem 212 845 osob⁶³, z toho prokuratury a soudy amnestovaly 87 958 osob⁶⁴, národní výbory 124 887 osob⁶⁵.

V důsledku amnestie bylo z nápravně pracovních táborů a věznic propuštěno na svobodu celkem 7092 osob, z toho 6463 mužů, 612 žen a 17 mladistvých. Podle charakteru trestných činů to bylo 5601 politických vězňů a 1491 kriminálních vězňů. Podle třídní charakteristiky byli propuštěni rozděleni do tří kategorií: 1) příslušníci dělnické třídy, družstevní rolníci,

soukromě hospodařící malí a střední rolníci, pracující inteligence, ostatní pracující, příslušníci maloburžoazie (3828 osob), 2) kulaci, ostatní příslušníci buržoazie (2624 osob), 3) protispoolečenské, parazitní živly (640 osob). Z vojenského kárného tábora bylo propuštěno celkem 46 vojáků.⁶⁶

Po tomto odlivu vězňů byly zrušeny NPT Most, Slaný, Beřkovice a Trnovec.⁶⁷ Výše prominutých peněžitých trestů a pokut uložených soudy činila přes 12 milionů Kčs,⁶⁸ výše prominutých pokut uložených NV přes 25 milionů Kčs.⁶⁹

Vše, co souviselo s amnestií, bylo přísně tajné. V jejím průběhu byl nejinformovanějším soudruhem I. náměstek ministra spravedlnosti dr. Litera. Právě jemu byly adresovány veškeré písemnosti zasílané na ministerstvo spravedlnosti. Amnestie byla provedena u prokuratur do konce května, u soudů do konce června 1960. Z osob propuštěných na základě amnestie bylo do 20. července 1960 vzato zpět do výkonu trestu 50.⁷⁰

CIZÍ STÁTNÍ PŘÍSLUŠNÍCI

Kromě čs. občanů se ve výkonu trestu nacházelo 194 cizích státních příslušníků. Na některé z nich se rovněž vztá-

60 NA, f. SSNV – neuspořádáno, Prominentní vězni, Gustáv Husák.

61 *I po propuštění jsme žili ve vězení*, rozhovor Petra Zídka se spisovatelem a scenáristou Jiřím Stránským. *Lidové noviny*, 15. května 2010.

62 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Branně-bezpečnostní oddělení ÚV KSČ 1945–1968, Zpráva o přípravě provedení amnestie presidenta republiky z 9. května 1960 v nápravných zařízeních, příloha ke zprávě o přípravě a průběhu amnestie po linii agenturně operativní práce.

63 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, Zpráva ministra spravedlnosti, ministra vnitra a generálního prokurátora o provedení amnestie presidenta republiky a vlády Československé socialistické republiky ze dne 26. července 1960, Statistická data (příloha IV).

64 U osob, které byly odsouzeny pro amnestované trestné činy k nepodmíněným trestům odnětí svobody a nebyly do 9. května 1960 ve výkonu trestu, provedly amnestii soudy v trestních spisech. Soudy amnestovaly i podmíněné tresty, tresty nápravného opatření a peněžitě tresty a pokuty do 5000 Kčs. U osob propuštěných na základě amnestie z výkonu trestu vydaly soudy s přihlédnutím ke sdělení krajských komisí amnestijní usnesení a současně ve všech případech upozornily amnestovanou osobu na podmínku, na kterou je amnestie vázána. Zastavení trestního stíhání za přestupky a amnestovatelné trestné činy, pokud již ve věci byla podána soudou žaloba, provedly soudy; pokud obžaloba podána ještě nebyla, pak to byly prokuratury, které také odložily amnestovatelné věci, v nichž trestní stíhání nebylo ještě zavedeno.

65 Amnestii udělenou vládou ČSR provedly národní výbory amnestováním trestů uložených za správní přestupky nebo zastavením trestního řízení správního.

66 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, Zpráva ministra spravedlnosti, ministra vnitra a generálního prokurátora o provedení amnestie presidenta republiky a vlády Československé socialistické republiky ze dne 26. července 1960, Statistická data (příloha IV).

67 NA, f. SSNV – neuspořádáno, Amnestie 1960, Organizační zajištění k zrušení některých objektů nápravných zařízení.

68 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, Zpráva ministra spravedlnosti, ministra vnitra a generálního prokurátora o provedení amnestie presidenta republiky a vlády Československé socialistické republiky ze dne 26. července 1960, Statistická data (příloha IV).

69 Tamtéž.

70 Tamtéž.

hovala amnestie. Občanů států socialistického tábora bylo celkem 80. Nejvíce bylo Poláků – 28 (6 pachatelů protistátních trestných činů, 3 vrazi, ostatní pachatelé majetkových deliktů), následovalo 15 Bulharů (2 vrazi, ostatní spekulanti a zloději), 14 Maďarů (9 pachatelů protistátních trestných činů, ostatní loupeže, resp. vraždy), 13 příslušníků SSSR (4 pachatelé protistátních trestných činů, 4 vrazi, ostatní byli zloději), 7 občanů NDR (odsouzení za protistátní činy) a 3 Rumuni (odsouzení za krádeže). Amnestie se vztahovala na 21 odsouzených.

Občanů západních demokracií bylo ve vězeních celkem 114. Totalitní režim je rozděloval na dvě základní skupiny, a to: a) USA (3 odsouzení), Švýcaři (3), SRN (60), Rakušané (30), kteří byli v převážně většině odsouzení za protistátní trestné činy; b) Francouzi (3), Italové (3), Řekové (6) a Jugoslávci (6), kteří byli odsouzeni za majetkové kriminální trestné činy. Amnestii podléhalo 39 odsouzených.

U cizích státních příslušníků se tedy amnestie vztahovala na 60 osob, ale přesto se jednomu muži vyhnula. Jednalo se o amerického vojáka Andrewa Alberta Bellricharda, na nějž se sice také vztahovala, ale podle rozhodnutí politického byra ÚV KSČ bylo mimořádné propuštění vázáno na výměnu za čs. státní občany (rodinu Semenských). Odsouzený byl vyloučen z amnestie podle článku VI. (špatné chování). Jednadvacetiletý Američan byl vyhoštěn z ČSR 7. července 1960 v Rozvadově.⁷¹

Mezi občany SRN, na něž se amnestie nevztahovala, bylo sedm válečných zločinců, u nichž bylo mimořádné propuštění vázáno na souhlas politického byra ÚV KSČ.

V případě 59 amnestovaných cizích státních příslušníků bylo předem připraveno jejich vyhoštění. Z toho dvanáct osob odmítly pohraniční orgány Rakouska, SRN, NDR, SSSR, Rumunska a Maďarska převzít. Těmto osobám bylo proto zajištěno ubytování a zaměstnání v ČSR.⁷²

HODNOCENÍ AMNESTIE

Podle politického byra ÚV KSČ byla amnestie čs. občany hodnocena kladně jako *projev pevnosti a humanismu socialistického zřízení*.⁷³ Pouze v málo případech někteří občané projevovali obavy z velkého rozsahu amnestie a vyskytly se dotazy, proč jsou propouštěni protistátní zločinci a proč nejsou amnestie účastny osoby odsouzené za méně závažné kriminální trestné činy. Odsouzení političtí vězni takový rozsah amnestie neočekávali a většinou oceňovali amnestování vedlejšího trestu ztráty čestných práv občanských. *Bývalí lidé se navíc po vyhlášení amnestie vyslovovali v tom směru, že nemá cenu bojovat proti zřízení, protože rozsah amnestie svědčí o jeho pevnosti*, pravilo se ve zprávě ÚV KSČ.⁷⁴ Odsouzení v některých případech tvrdili, že k vyhlášení tak rozsáhlé amnestie muselo dojít proto, že na komunistické státy vyvíjí tlak Západ a Organizace spojených národů.

Komunistický režim si pochvaloval, že význam amnestie přesáhl rámec republiky. Její rozsah i způsob provedení *úplně přivedl z míry přední buržoazní publicisty*.⁷⁵ Svědčit o tom měl zejména fakt, že mnohé západní listy se omezily pouze na kusé informativní zprávy o jejím vyhlášení, aniž ji komentovaly nebo rozebíraly, anebo se pokoušely její význam snižovat zveličováním výjimek, na které se amnestie nevztahovala. Stejně tomu bylo i v rozhlasových relacích z kapitalistických států, kde amnestii nejvíce napadal vatikánský rozhlas.

Podle stranického vedení byla amnestie provedena řádně, včas a bez podstatných závad. Pracovní morálka vězňů vyloučených z amnestie se nenarušila a údajně mezi nimi převažovaly názory, že je nutno dobře pracovat a plnit stanovené povinnosti a vytvořit tak podmínky pro předčasné propuštění z výkonu trestu cestou milosti nebo podmíněného propuštění. Provedením amnestie se zvýšil počet žádostí o milost (v dubnu 1960 došlo ministerstvu spravedlnosti 443 žádostí o milost, ale v květnu již 1153 a v červnu 1461).⁷⁶

Ministerstvo spravedlnosti konstatovalo, že k nesprávnému výkladu amnestie došlo jen v nepatrném počtu případů. Nedostatky vyplývající i z výkladu některých pojmů (organizátor, zvláště nebezpečná protistátní organizace, teroristé apod.) byly *neprodlídně napraveny*.⁷⁷ Náčelník Správy nápravných zařízení plk. Mejdr si byl vědom toho, že ve vězeňských zaříze-

71 Krajský soud v Plzni odsoudil Andrewa Alberta Bellricharda 15. srpna 1958 podle § 95a trestního zákona ke dvěma rokům odnětí svobody, vyhoštění a propadnutí zbraně. K jeho případu, kde byla mj. prokurátorkou Ludmila Brožová, podrobněji viz PROKOP, Tomek: Osudy amerických vojáků v Československu po únoru 1948. In: *Historie a vojenství*, 2009, r. LVIII, č. 3, s. 82.

72 NA, f. GP – neuspořádáno, k. I/1 OZZ, Amnestie 1960, Informace o stavu příprav amnestie z 22. dubna 1960.

73 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, Zpráva ministra spravedlnosti, ministra vnitra a generálního prokurátora o provedení amnestie presidenta republiky a vlády Československé socialistické republiky ze dne 26. července 1960.

74 Tamtéž.

75 Tamtéž.

76 V období od 1. ledna do 31. prosince 1960 posuzovalo oddělení milostí ministerstva spravedlnosti celkem 9842 žádostí o milost (v roce 1959 to bylo 11 815 žádostí včetně 654 věcí, které byly přezkoumány z hlediska podmíněného propuštění). Z roku 1959 bylo převzato celkem 2076 nevyřízených věcí. Celkem bylo tedy k zpracování v roce 1960 11 918 žádostí o milost. Ministerstvo spravedlnosti vyřídilo 10 170 žádostí o milost (1748 věcí přešlo do roku 1961). Z tohoto počtu bylo návrhů na udělení milosti 158, zamítnutých žádostí o milost 6478, jinak vyřízených 3534. Na Slovensku bylo vyřízeno 3532 žádostí o milost. Z toho bylo návrhů na udělení milosti 10, zamítnutých žádostí o milost 2584, jinak vyřízených 938. NA, f. MS – neuspořádáno, Zpráva o činnosti oddělení milostí za rok 1960 ze dne 8. března 1961.

77 Tamtéž, Příprava a provedení amnestie presidenta republiky ze dne 9. května 1960.

Politici vězni museli podepsat prohlášení, že o svém věznění nebudou mluvit. Slib mlčenlivosti Jiřího Mála a jeho vězeňská fotografie. Pro kritiku totalitního režimu se na jaře 1962 vrátil do vězení, kde strávil téměř 8 let, na další 3 roky.

Zdroj: NA

ních získali nad politickými převahu kriminální vězni.

Také pro amnestované vězně byla nastala situace lidsky obtížná. Po léta žili v nejtěsnějším kontaktu s jinými mukly, sdíleli s nimi bídu, příkoří i naděje. Společný vězeňský osud vytvořil mnohá přátelství, důvěru a solidaritu. Jedni odcházeli, druzí zůstávali za dráty komunismu.

POLITIČTÍ VĚZNI „NA SVOBODĚ“

Typickým projevem propuštěných politických vězňů byla nedůvěra a v naprosté většině nepřátelské stanovisko ke komunistickému režimu. „Převýchova“ se minula účinkem. U části propuštěných toto stanovisko postupně vystřídala nebo doplnila lhostejnost, pesimismus a izolace od veřejného dění. *Oni si myslí, že nám udělali kdoví jakou milost, když nás pustili*, prohlásil František Ferda, bývalý farář římskokatolické církve.

Ale oni nás pustit museli, protože Pán Bůh je přinutil a stejně tak je brzy přinutí, aby vůbec odtáhli i z moci. Odmítal uznat amnestii jako projev komunistické síly, s komunisty nechtěl mít nic společného.⁷⁸

Podle poznatků, které získala StB, amnestované osoby po návratu navštěvovali a často až provokativně vítali příbuzní a přátelé. U většiny politických vězňů bylo zjišťováno navazování písemných styků v ČSR i se zahraničím; byly sjednávány schůzky a organizována finanční i materiální pomoc propuštěným vězňům. Karel Janoušek, bývalý generál, *oznámoval jistěmu Wágnerovi do Londýna své propuštění, žádal ho o finanční pomoc a o vyřízení pozdravů všem jeho bývalým přátelům.*⁷⁹ II. zvláštní odbor MV zachytil následně dva dopisy. V prvním K. Arundell psala, že byla velmi překvapena, když se od Wágnera dozvěděla, že Janoušek je doma a žije, protože u nich kolovaly

zprávy, že zemřel ve vězení. Sdělovala, že se mu bude snažit posílat několik liber měsíčně a balíčky. V druhém dopise lékař Karel Steinbach posílal na Tuzex 50 dolarů, srdečně ho pozdravoval a vyjadřoval potěšení, že je Janoušek zdrav. I. správa MV pak konstatovala, že Steinbach je dobrým přítelem Ferdinanda Peroutky a pracuje jako lékař v americké vojenské nemocnici.⁸⁰

Komunistický režim politickým vězňům život na svobodě všemožně a soustavně ztrpčoval. Jen velmi obtížně sháněli zaměstnání. V naprosté většině mohli vykonávat pouze dělnické profese. Propuštěný František Mach z Českých Budějovic sděloval JUDr. Viktoru Mátlovi na pražské Vinohrady: *...jsem rád, že Tvůj syn dokončí studia získáním diplomu. Jak s Tebou - neznamená vrácení obč. práv také navrácení akademického titulu? Nedělej si z toho nic, že elektrikářš. Já pracuji už 14 dní - také manuálně jako asfaltér. Potom budu betonářit, vyrábět tvárnice. Je mi to všechno srdečně jedno; hlavní věc - mám volné, čisté nebe nad hlavou, nikoliv na předěl.*⁸¹

Po návratu z výkonu trestu zůstávali političtí vězni stále pod bedlivým dohledem Státní bezpečnosti. V bytě Karla Pecky, jakož i jinde, v jiných městech, se konaly schůzky amnestovaných i osob, které byly propuštěny už před amnestií. V Peckově případě bylo hlášeno, že již ve výkonu trestu začal psát různé povídky zkreslující situaci ve věznicích, ve kterých líčí tupost dozorců a subjektivní pocity odsouzených, a že se psaní těchto povídek věnuje i po propuštění a dává je přečíst a posoudit svým přátelům.⁸²

Státní bezpečnost si propuštěné politické vězně zvala k výsledkům, vyhrožovala, přesvědčovala, vnucovala spolupráci. Kdykoliv mohli být znovu zatčeni, byt pro vykonstruo-

78 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Historický fond MV (dále jen MV-H), sign. H-186 (AMNESTIE), Ohlasy obyvatelstva - poznatky, Zpráva z 1. června 1960.

79 Tamtéž, Zpráva II. zvláštního odboru MV ze dne 11. června 1960.

80 Tamtéž. Srov. FISCHL, Viktor: *Dr. Karel Steinbach - svědek téměř stoletý*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1990.

81 ABS, f. MV-H. sign. H-186, Zpráva II. zvláštního odboru MV ze dne 11. června 1960.

82 Tamtéž, sign. H-186/2, Zpráva por. Josefa Klika z KS-MV v Praze. Srov. např. PECKA, Karel: *Motázky nezběstnému*. Atlantis, Brno 1990.

vanou trestnou činností nebo „nepatričné slovo“. František Štochl, rolník hospodařící na výměře 15 ha, vystoupil dne 31. května 1960 na veřejné schůzi v Radnicích, kde prohlásil, že byl již třikrát zavřený. V diskusi navrhoval, aby místo dnešního zřízení bylo zavedeno hejtmanství, že by se lidé měli lépe a že je třeba odborníků jako soli. Stání bezpečnost to vyhodnotila tak, že Štochl, který sám bydlel ve Vejvanově, patrně přišel na schůzi s úmyslem, aby ji rozbil. Případ měl být proto projednán s okresním prokurátorem.⁸³

Lidé, kteří důvěřovali politickým vězňům, jim otevřeně líčili dobové poměry. *Všechno je to na draka, jen to vyletět. Lidé jsou otráveni. U nás je pár otevřhubů, za nimiž stojí strana, tito dělají takové voloviny, že o tom nelze ani mluvit. Chlapi se s nimi dříve hádali, nyní však je jim to již jedno a dělají podle přání*, prohlásil Jaroslav Jeřábek, dělník z Metalurgických závodů v Hradci Králové, a dodal, že se to již nedá vydržet, protože vše je sešňerované policejním aparátem.⁸⁴

Zdenka Součková, profesorka hudby z Hradce Králové, vítala svou známou na svobodě s tím, aby nikomu nevěřila, že poměry u nás jsou den ode dne horší. Lidé se bojí jeden druhého, nikde není opravdový kousek radosti ze života.⁸⁵

Václav Dřevo, bývalý úředník okresního úřadu, záložní důstojník, zaměstnaný v továrně Naftové motory v Plošticích nad Labem, se dotazoval amnestovaně osoby na zaměstnání, přičemž o poměrech v ČSR prohlásil: *Dnešní heslo je mlčet, ohnout hřbet a táhnout do zblbnutí*. Na dotaz, proč je třeba ohýbat hřbet a před kým,

odpověděl, že před soudruhy. *Radím ti, nikomu nevěř. Nevěřit je akce proti nim (tj. proti komunistům). Snad si to lidé jednoho dne uvědomí, že jen tak oni (komunisté) zůstanou v izolaci a národ se mlčením stmelí*. Změnu poměrů si sliboval od mezinárodní situace. *Kdybys věděla, co my vyvážíme na východ, jakými otroky jsme Sovětskému svazu*, řekl amnestované osobě. *Je přece jasné, že západ nás za každou cenu vytrhne z vlivu východu*. Kybernetické přístroje, které se používají k sestrojování všech možných vědeckých aparátů, zhotovovali pro Sovětský svaz Českoslováci. Tvrdil, že *Rusáci to u nás moc přetahují a naši soudruzi to kopírují podle nich*. Slušní dělníci už toho prý mají dost, spartakiáda nikdy nebude sletem, výsledky voleb dosáhnou opět 99 % a možná 110 %. *Všude na úřadech, v nemocnici se uplácí, jinak se nic nesežene. Vy, co jste se vrátili, máte velkou povinnost. Lidé, i když nemohou, hrdinství vám přiznávají*. Na dotaz, jestli se nyní „něco dělá“, odpověděl, že ano, ale že lidé jsou už chytří.⁸⁶ Odbojové skupiny, jako byly dříve, už neexistovaly a lidé byli stateční sami za sebe.

DŮCHODY

Političtí vězni se stali občany „druhé kategorie“, což dostávali různými způsoby pocítit.

Při vyměřování přiměřeného důchodu těmto osobám je třeba postupovat tak, aby byla vzata v úvahu závažnost trestného činu, třídní charakter a sociální poměry amnestovaného, instruoval ÚV KSČ. Pokud byly zmíněné osoby odsouzeny pro trestné činy uvedené v § 1 zákona č. 40/1958 Sb. k trestu přísnějšímu než odnětí svo-

body v trvání dvou let, rozhodovaly o tom, zda a v jaké míře jim bude důchod náležet, komise sociálního zabezpečení rad národních výborů.⁸⁷ Na jednotný výklad dohlížel Státní úřad sociálního zabezpečení. Ministr Evžen Erban, jenž měl tuto záležitost ve vládě na starost, zase kontroloval, že jejich důchody budou upraveny tak, aby *neměly důchody vyšší než poctiví pracující*.⁸⁸ Bylo stanoveno, že důchod amnestovaných nemá přesahovat 400 korun měsíčně. Důchod nad 400 korun měsíčně mohl být přiznán jenom ve zvlášť sociálně odůvodněných případech. Na žádný pád nesměl přesáhnout 600 korun měsíčně.⁸⁹

Průměrný starobní důchod tehdy činil 675 korun. Důchod armádního generála Jana Syrového byl 190 korun. Aby měl z čeho žít, musel si najít práci nočního hlídače. Starý voják hlídal Maroldovo panorama Bitvy u Lipan v pražském Parku kultury a oddechu Julia Fučíka (dnešní Výstaviště).⁹⁰ Obdobně na tom byl bývalý generál Antonín Pelich. Usilovně se snažil získat nějaké zaměstnání, protože důchod, který mu byl vyměřen ve výši 180 korun, mu nestačil na živobytí. Marně se obracel na větší podniky v Chomutově, Karlových Varech, Kadani nebo Klášterci nad Ohří a osobně je navštěvoval. Generál, jehož trápily zdravotní potíže kvůli slabému srdci, se obrátil i na místního sudetského Němce, který pomáhal na faře jako kostelník. *Tomuto říkal, že by mohl dělat i jako kostelník, protože tuto práci vykonával v Anglii, a když to dokázal u kardinála Mindzetiho (József Mindszenty, arcibiskup ostříhomský a primas maďarský – pozn. aut.), dokázal by to i na*

83 Tamtéž, sign. H-186, Ohlasy obyvatelstva – poznatky, Zpráva z 1. června 1960.

84 Tamtéž, Zpráva KS-MV v Hradci Králové ze dne 28. května 1960, zaslaná III. správě MV Praha.

85 Tamtéž.

86 Tamtéž.

87 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, a. j. 257, Zpráva k návrhu usnesení o dosahu amnestie v sociálním zabezpečení. NA, f. GP – neuspořádáno, k. 1/1, 1-3, Amnestie 1960, Směrnice pro předsedy komisí sociálního zabezpečení rad národních výborů o úpravě důchodů osob, na něž se vztahuje amnestie presidenta republiky k 15. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou.

88 NA, f. Archiv ÚV KSČ, Politické byro ÚV KSČ 1954–1962, a. j. 341, Informační zpráva VI. oddělení ÚV KSČ.

89 Tamtéž, Směrnice k řešení důchodových záležitostí osob, na něž se vztahuje amnestie presidenta republiky.

90 Reportér, říjen 1968, č. 38 věnované 30. výročí Mnichova.

některé zdejší faře, sděloval náčelník okresního velitelství Veřejné bezpečnosti v Chomutově kpt. Šťastný Hlavní správě Veřejné bezpečnosti v Praze.⁹¹ Počinání generála Pelicha, jemuž pomáhala jeho sestra pobírající důchod 390 korun měsíčně, bylo donkichotské, protože poměr k našemu státnímu zřízení má Pelich i jeho sestra Bártová záporný.⁹²

NÁVRATY DO VĚZENÍ

Bylo zjevné, že totalitní režim své kriminály nevyprázdnil. Zůstali tam, jak víme, např. vedoucí protikomunistických skupin. Po amnestii to pro ně byly těžké chvíle a ještě těžší pro jejich rodiny. Byl mezi nimi např. Alois Hlavatý.⁹³ Amnestií z 9. května 1955 mu byl trest odnětí svobody změněn z doživotí na 25 roků. Jeho zdravotní stav byl truchlivý. Propuštění se dočkal zanedlouho, 23. září 1960, jako člověk plně invalidní, trpící chronickou tuberkulózou plic, vážící jen 39 kg.⁹⁴

Většina muklů nemohla očekávat propuštění, ale přesto se velice záhy setkala s některými amnestovanými vězni, kteří se do vězení zase vrátili. Spíše než o amnestii totiž šlo o hromadné propuštění na podmínku. Mezi nimi byl i dřívější Hlavatého „komplic“, lidovec Alois Miloš (odsouzený v březnu 1950 k 15 letům odnětí svobody). Do porotní síně Krajského soudu v Hradci Králové se vrátil opět 22. srpna 1962, kdy byl za podvracení republiky odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 3 let. Od konce roku 1960 až do svého zatčení spolu s dalšími pachateli *vedení nepřátel-*

*stvím k soc. stát. zřízení zprvu navzájem mezi sebou a později před dalšími osobami na svém pracovišti (Miloš byl vyučený číšník – pozn. aut.) soustavně hanobili politické a hospodářské poměry v republice, štváli proti existujícímu stát. zřízení a socialismu a napadali společenství republiky se SSSR a tvrdili, že v ČSSR dojde k politickému zvratu.*⁹⁵ Mimoto mu byl nařízen zbytek trestu odnětí svobody v trvání 4 roků, 5 měsíců a 1 dne (promínutý amnestií v květnu 1960). Trest si odpykával v několika vězeňských zařízeních, naposledy v Liberci, kde pracoval jako kuchař s kladným hodnocením. Miloš byl podmíněčně propuštěn 2. února 1967.⁹⁶

Politici vězni byli i v 60. letech perzekvováni. Za skutečné či smyšlené delikty putovali znovu do vězeňských zařízení. Mnohdy jenom proto, že se chovali svobodně v zastrašené společnosti. Většinou stačilo, že se po propuštění občas setkávali, diskutovali, třeba i o politických poměrech, ale žádnou politickou činnost nevyvíjeli. Vraceli se do komunistických kriminálů, kde to už dobře znali. Poměry ve věznicích byly už ale v mnohém nesrovnatelné s těmi, jaké poznali v 50. letech. Doba pozvolného politického tání byla patrná i za branami věznic.

Prezident Novotný vyhlásil další amnestii 9. května 1962. Politických vězňů se dotýkala opět jen v omezené míře. Nevztahovala se na osoby, které porušily podmínku, pod kterou jim byla milost udělena v květnu 1960, a na osoby, které *soustavně hrubým způsobem narušují výkon trestu nebo ve výkonu trestu dosud aktivně proje-*

Pražské jaro umožnilo někdejší politickým vězňům zahájit rehabilitační řízení. Soudu, který měl očistit zesnulého generála Karla Kutlvašra, se u městského soudu v Praze v květnu 1968 účastnila už jen jeho vdova Jelizaveta Kutlvašrová. Foto: ČTK

*ují nepřátelský poměr k socialistickému zřízení.*⁹⁷ Katolický kněz Antonín Bradna, jehož se ani tato amnestie netýkala, si vyrovnaně řekl, že zapomněli i na jiné, jako byl Ota Mádr, Josef Zvěřina nebo Antonín Mandl, že je tedy ve vybrané společnosti.⁹⁸

Většina zbylých politických vězňů se dostala domů na amnestii z 9. května 1965, kterou vyhlásil prezident Novotný u příležitosti 20. výročí osvobození ČSSR.⁹⁹ Doba už zase o něco pokročila. Také žádosti o podmíněčné propuštění se už vyřizovaly kladně. Projevovaly se náznaky

91 ABS, f. MV-H, sign. H-186/2, Hlášení okresního velitelství Veřejné bezpečnosti v Chomutově Hlavní správě VB v Praze ze dne 27. června 1960.

92 Tamtéž.

93 Podrobněji ROKOSKÝ, Jaroslav: Skupina „ILA“. Příslušníci lidové strany v odboji proti komunistickému režimu. In: MAREK, Pavel (ed.): „Bílá místa“ v dějinách Československé strany lidové. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference k 90. výročí založení strany (1919–2009). Centrum dějin křesťanské politiky na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v nakladatelství Gloria Rosice, Olomouc 2009, s. 182–195.

94 NA, f. Státní soud Praha – nezpracováno, sp. zn. 1643/49, Alois Hlavatý.

95 Tamtéž, rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 22. srpna 1962.

96 Tamtéž, Usnesení Okresního soudu v Liberci v případě Aloise Miloše ze dne 2. února 1967.

97 Rozhodnutí č. 46/1962 Sb. Prezidenta republiky o amnestii ze dne 9. května 1962. Viz <http://portal.justice.cz> (citováno k 29. 10. 2010).

98 BRADNA, Antonín: *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002, s. 100.

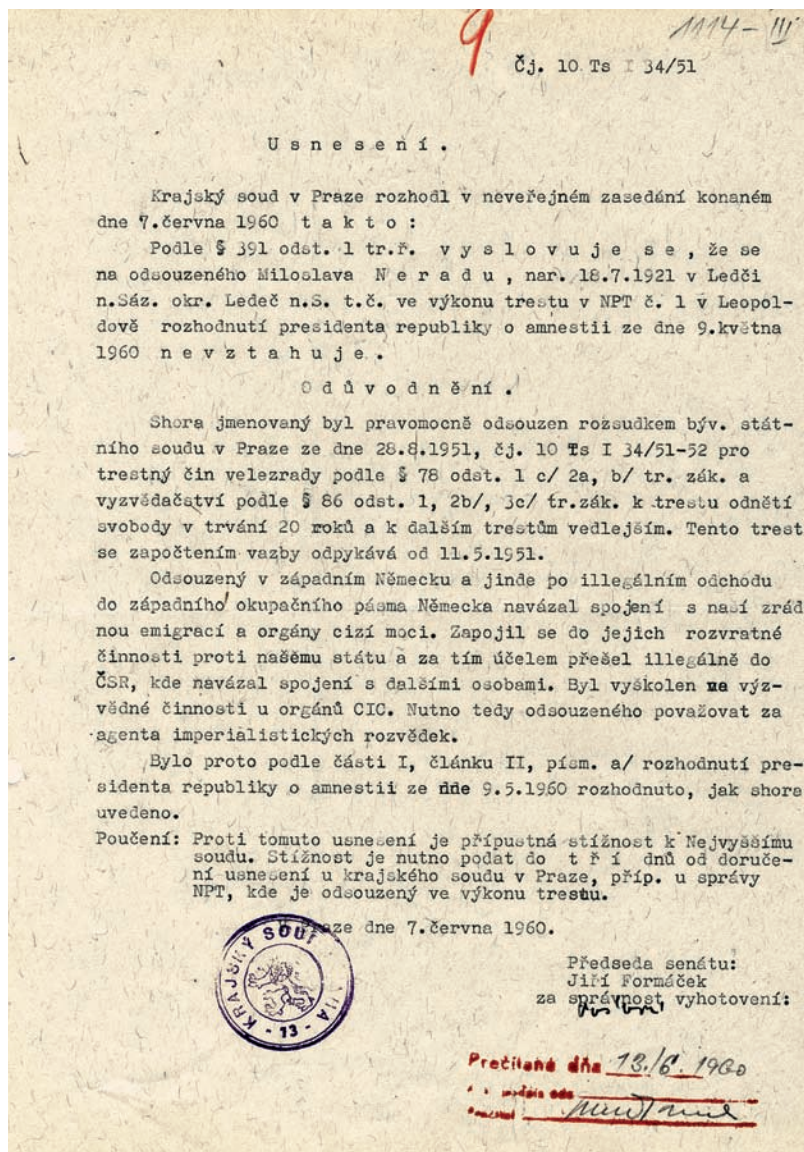
99 Rozhodnutí č. 43/1965 Sb. Prezidenta republiky o amnestii ze dne 9. května 1965. Viz <http://portal.justice.cz> (citováno k 29. 10. 2010).

snah o dodržování zákonnosti a nápravu minulých chyb. Pozvolna nastával čas, kdy se opatrným stranickým našlapováním měnila politika a do popředí se dostávala linie socialismu „s lidskou tváří“. Někteří političtí vězni, jako profesorka Růžena Vacková, ovšem zůstávali ve vězení i ve „zlatých šedesátých letech“, v jejím případě až do dubna 1967.¹⁰⁰

„SVĚTLÉ ZÍTRKY“

Ve stranicky optimistickém ovzduší se konaly v červnu 1960 „manifestační volby“ do Národního shromáždění a do národních výborů (99,86 % hlasů pro navržené kandidáty). V Praze proběhla druhá celostátní spartakiáda, na níž vystoupilo 800 000 cvičenců. Podle ÚV KSČ, kopírujícího Chruščovovo velikašství, bylo vítězství socialismu v podstatě skutečností. Stát nyní nesl nový název Československá socialistická republika. Ústava z 11. července 1960 vyhlásila a zakotvila vedoucí úlohu KSČ ve společnosti. Václav Kopecký vydal „slavnou“ knihu *ČSR a KSČ*, kterou věnoval 15. výročí osvobození Československé republiky sovětskou armádou a 40. výročí založení KSČ, v jejímž závěru mimo jiné konstatoval: *Nechť si každý uvědomí, že se cestou socialismu ženeme nezadržitelně a se strhujícím elánem kupředu, kupředu do věku atomu, raket a družic, do věku, který bude věkem již vítězného socialismu a vítězného komunismu na celém světě.*¹⁰¹ ČSSR chtěla být perlou v táboře socialistických zemí, která by stále více zářila v paprscích velikého slunce, kterým jest Sovětský svaz.¹⁰²

Političtí vězni se vraceli do nezměněného komunistického režimu, jehož byli odpůrci. Amnestií jim režim vrátil jména, protože dosud existovali jen jako čísla. Zažívali dávno zapomenuté pocity. V oknech nebyly mříže,

Zamítnutí amnestie v případě Miloslava Nerada. Propuštěn byl až v roce 1964, téměř po 14 letech.

Zdroj: NA

chodilo se bez eskorty, zmizel život na povel... Naděje se však mísila s obavami, jak budou přijati svými rodinami, přáteli či sousedy. Mnohým se rozpadla manželství, odcizily děti,

zemřeli rodiče. Nevěděli, jak se po těch dlouhých letech věznění změnil život na svobodě, jak se změnili lidé. Zůstávala otázka, jak dál naložit se svým životem.

100 Podrobněji VACKOVÁ, Růžena: *Ticho s ozvěnami. Dopisy z vězení z let 1952–1967*. Česká křesťanská akademie, Praha 1994.

101 KOPECKÝ, Václav: *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960, s. 493.

102 Tamtéž. O skutečných hospodářských a politických poměrech v tehdejší ČSSR viz KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy I, II*. Doplňek, Brno 2000 a 2002.